

БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ З ЄС: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

©2019 ДЯЧЕНКО Т. А.

УДК 339.9
JEL: F15; O19

Дяченко Т. А. Безвізовий режим з ЄС: виклики та перспективи для національної економіки

Метою статті є з'ясування наслідків впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС, виділення їх негативного та позитивного впливу на національну економіку України. З'ясовано, що інтенсифікація процесів євроінтеграції загалом і впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС зокрема несе в собі як виклики, так і перспективи для національної економіки України. Проаналізовано основні результати впровадження безвізового режиму для України: кількість поїздок громадян України до ЄС постійно зростає; найпопулярнішим напрямом є Польща; безвізові поїздки сприяють збільшенню експорту з України до ЄС. Досліджено вплив введення безвізового режиму між Україною та ЄС на стан робочої сили в Україні. Проаналізовано стан ринку робочої сили в Україні, виділено його основні негативні тенденції: кількість економічно активного населення в Україні останніми роками постійно збуває; зростає частка безробітного населення; спостерігається демографічна криза та трудова еміграція. Виявлено такі виклики для національної економіки від введення безвізового режиму між Україною та ЄС: зниження трудового потенціалу, падіння обсягу сукупного виробництва, національного доходу, податкових надходжень до держбюджету внаслідок трудової еміграції та «відтоку мізків» до країн – членів ЄС. Обґрунтовано переваги та перспективи для національної економіки від впровадження безвізового режиму, серед яких: зменшення рівня безробіття, зростання рівня заробітної плати й обсягів грошових переказів у результаті трудової еміграції; збільшення експорту з України до ЄС; налагодження міжнародного співробітництва та стимулювання розвитку міжнародної діяльності для національних фірм.

Ключові слова: безвізовий режим, інтеграція, євроінтеграція, трудова міграція.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-8-13>

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 12.

Дяченко Тетяна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (вул. Кирпичова, 2, Харків, 61002, Україна)

E-mail: tatyana.oet@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6776-6778>

УДК 339.9
JEL: F15; O19

UDC 339.9
JEL: F15; O19

Дяченко Т. А. Безвізовий режим з ЄС: виклики та перспективи для національної економіки

Целью статьи является выяснение последствий внедрения безвизового режима между Украиной и ЕС, выделение их негативного и положительного влияния на национальную экономику Украины. Установлено, что интенсификация процессов евроинтеграции в целом и внедрение безвизового режима между Украиной и ЕС в частности несет в себе как вызовы, так и перспективы для национальной экономики Украины. Проанализированы основные результаты внедрения безвизового режима для Украины: количество поездок граждан Украины в ЕС постоянно растет; самым популярным направлением является Польша; безвизовые путешествия способствуют увеличению экспорта из Украины в ЕС. Исследовано влияние введения безвизового режима между Украиной и ЕС на состояние рабочей силы в Украине. Проанализировано состояние рынка рабочей силы в Украине, выделены его основные негативные тенденции: количество экономически активного населения в Украине в последние годы постоянно убывает; возрастает доля безработного населения; наблюдается демографический кризис и трудовая эмиграция. Выявлены следующие вызовы для национальной экономики от введения безвизового режима между Украиной и ЕС: снижение трудового потенциала, падение объема совокупного производства, национального дохода, налоговых поступлений в госбюджет в результате трудовой эмиграции и «утечки мозгов» в страны – члены ЕС. Обоснованы преимущества и перспективы для национальной экономики от введения безвизового режима, среди которых: уменьшение уровня безработицы; рост уровня заработной платы и объемов денежных переводов в результате трудовой эмиграции; увеличение экспорта из Украины в ЕС; налаживание международного сотрудничества и стимулирования развития международной деятельности для национальных фирм.

Ключевые слова: безвизовый режим, интеграция, евроинтеграция, трудовая миграция.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Библ.:** 12.

Дяченко Татьяна Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры общей экономической теории, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» (ул. Кирпичева, 2, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: tatyana.oet@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6776-6778>

Diachenko T. A. Visa-Free Regime with the EU: Challenges and Prospects for the National Economy

The article is aimed at clarifying the consequences of introduction of the visa-free regime between Ukraine and the EU, allocating their negative and positive impact on the national economy of Ukraine. It is determined that the intensification of processes of the European integration in general and the introduction of the visa-free regime between Ukraine and the EU in particular contains both challenges and prospects for the national economy of Ukraine. The main results of introduction of the visa-free regime for Ukraine are analyzed: the number of trips of Ukrainian citizens to the EU is constantly growing; the most popular destination is Poland; visa-free travels contribute to the increase in exports from Ukraine to the EU. The impact of introduction of the visa-free regime between Ukraine and the EU on the status of labor force in Ukraine is researched. The status of labor market in Ukraine is analyzed, its main negative tendencies are allocated as follows: the number of economically active population in Ukraine has been steadily waning in recent years; proportion of the unemployed population is increasing; a demographic crisis along with labor emigration are observed. The challenges for the national economy from the introduction of visa-free regime between Ukraine and the EU are the following: decrease in labor potential; fall in total production, national income, tax revenues to the State budget as a result of labor emigration and brain drain to the EU Member States. The advantages and prospects for the national economy from introduction of the visa-free regime are substantiated, including the following: reduce in the unemployment rate; rising wages and remittances as result of labor emigration; increased exports from Ukraine to the EU; establishing international cooperation and stimulating international activities for national firms.

Keywords: visa-free regime, integration, European integration, labor migration.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 12.

Diachenko Tetiana A. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of General Economic Theory, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» (2 Kyrpychova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: tatyana.oet@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6776-6778>

Нині відбувається активізація інтеграції України до світового економічного простору. Євроінтеграція виступає стратегічним пріоритетом для України в даних процесах. Інтенсифікація процесів євроінтеграції в Україні проявляється, зокрема, в тому, що з 1 січня 2016 р. офіційно почала діяти поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі з ЄС, а з 11 червня 2017 р. відбулося введення безвізового режиму. Отже, набувають актуальності питання наслідків активізації процесів європейської інтеграції в Україні, можливих перспектив і викликів для національної економіки.

Аналізу наслідків євроінтеграції України загалом і введення безвізового режиму між Україною і ЄС зокрема присвячені роботи багатьох науковців.

Так, О. Позняк звертає увагу на соціальні наслідки євроінтеграції України, перш за все, на міграційні зміни [9]. Впливу скасування візового режиму поїздок українців до ЄС на міграційні потоки присвячені дослідження О. Малиновської, зокрема вона вважає, що «Помірне збільшення міжнародної мобільності відбуватиметься переважно за рахунок тимчасових поїздок на заробітки до Євросоюзу та освітньої міграції» [6]. Водночас, на думку Н. Безрукової та В. Свічкаря, введення безвізового режиму сприятиме збільшенню кількості трудових мігрантів [1]. А. Романова у своїх наукових дослідженнях особливу увагу приділяє основним наслідкам запровадження безвізового режиму для туристичної індустрії України [10].

Таким чином, більшість публікацій у науковій літературі присвячені деяким аспектам введення безвізового режиму між Україною і ЄС, його наслідкам в окремих сферах.

Проте впровадження безвізового режиму між Україною та ЄС і дослідження його наслідків для української економіки вимагає комплексного підходу, що і стало *метою* даної статті.

На шляху до поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні впровадження безвізового режиму має істотне значення. Так, з 11 червня 2017 р. громадяни України, які мають дійсні біометричні паспорти, отримали право відвідувати без віз 30 країн, що діляться на три блоки:

1) 22 країни Європейського Союзу, які входять до Шенгенської зони: Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція;

б) чотири держави в складі ЄС, які входять до Шенгенської зони, але ще не зняли контроль на своїх внутрішніх кордонах: Болгарія, Кіпр, Румунія, Хорватія;

в) чотири держави, які не входять до ЄС, але є учасниками Шенгенської угоди: Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія [12].

Безвізовий режим дозволяє громадянам України перебувати на території перелічених вище країн

не більше 90 днів протягом будь-якого 180-денного періоду [12], при цьому вони мають право на відвідування культурних і спортивних заходів, журналістські подорожі, короткострокове навчання та обмін досвідом, поїздки на лікування тощо. Але права на роботу та постійне проживання в країнах, з якими в Україні запроваджено безвізовий режим, українцям не надається.

У 2017 р. міграційні можливості для громадян України значно розширилися і спростилися ще й за рахунок того, що з 1 червня 2017 р. запрацювала угода з Туреччиною, згідно з якою цю країну українці можуть відвідувати за ID-картками, тобто без наявності закордонних паспортів [7].

Проаналізуємо основні результати від впровадження безвізового режиму для України.

Тільки за перші шість місяців безвізового режиму громадяни України почали їздити до ЄС на 15% більше (11 млн разів перетнули кордони з країнами Євросоюзу), і відтоді їх потік постійно зростає. Крім того, безвізові подорожі сприяли збільшенню експорту з України до ЄС на 29% протягом перших дев'яти місяців 2017 р. порівняно з аналогічним періодом 2016 р. [12].

Згідно з інформацією, оприлюдненою Державною прикордонною службою України, найбільш активний рух у рамках безвізового режиму відмічається у сфері авіаперевезень – авіаподорожі до ЄС обирають близько 35% громадян України. Найпопулярнішим напрямком для перетину кордону в рамках безвізового режиму є Польща, через яку переважна кількість українців потрапляє до країн Євросоюзу [8].

Для більш зваженої оцінки результатів впровадження безвізового режиму розглянемо динаміку виїздів громадян України за кордон за останні роки (*табл. 1*).

Динаміка виїздів громадян України за кордон, наведена в табл. 1, свідчить про те, що їх кількість невпинно зростає, а найбільше громадяни України виїждять за кордон з приватною метою. Питома вага кількості таких поїздок у загальній кількості поїздок за кордон становить не менш як 96%.

Аналіз країн, кількість поїздок громадян України до яких перевищує 100 тис. на рік, свідчать про те, що серед найбільш відвідуваних країн у 2017 р. на першому місці знаходиться Польща, наступні щаблі зайняли Росія, Угорщина, Молдова, Білорусь, Туреччина, Румунія, Словаччина, Єгипет, Німеччина, ОАЕ, Ізраїль, Італія, Грузія, Австрія, Франція, Нідерланди, Греція, Іспанія. За період 2014–2017 рр. відбулося зменшення кількості громадян України, які виїжджали до РФ, Білорусії, Молдови. Разом з тим, зросла кількість громадян, які виїжджали до Польщі, Угорщини, Туреччини, Румунії, Словаччини, ОАЕ, Ізраїлю, Італії, а Грузія, Австрія, Франція та Нідерланди – подолали у 2017 р. стотисячний поріг [7].

Динаміка кількості виїздів громадян України за кордон

Мета поїздки	Рік			
	2014	2015	2016	2017
Службова	170 720 (0,75%)*	185 170 (0,79%)	156 157 (0,62%)	97 271 (0,36%)
Туризм	201 541 (0,89%)	206 598 (0,88%)	224 646 (0,89%)	120 887 (0,45%)
Приватна	22 065 410 (97,48%)	22 779 483 (97,49%)	24 287 430 (96,28%)	26 219 255 (96,87%)
Обслуговуючий персонал	198 781 (0,88%)	193 530 (0,83%)	227 920 (2,21%)	629 548 (2,32%)
Військова служба	0 (0,00%)	14 (0,01%)	230 (0,00%)	114 (0,00%)
Усього	22 636 452	23 364 795	25 226 383	27 067 075

Примітка: * – у дужках наведено питому вагу.

Джерело: складено за [7].

Розширення міграційних можливостей для громадян України призводить до стрімкого відтоку робочої сили до країн – членів Європейського Союзу. Хоча українцям не надається право ні на роботу, ні на постійне проживання в країнах, з якими в Україні запроваджено безвізовий режим, але ця подія стимулює трудову еміграцію українських працівників за рахунок тіньової зайнятості, можливості пошуку роботи, спілкування з роботодавцем – проходження співбесід, участі в короткострокових навчальних програмах і тренінгах, що сприятиме відтоку й кваліфікованої робочої сили [3].

Частка трудових мігрантів у загальній кількості населення віком 15–70 років становить 4,5% [4]. Як зазначає О. Позняк: «Україна посідає перше місце в Європі за кількістю осіб, які працюють за межами країни, загальна чисельність трудових мігрантів оцінюється у 2,1 млн осіб. В останні роки збільшується кількість випадків переходу трудової міграції в постійну форму, внаслідок чого країна безповоротно втрачає тисячі осіб» [9].

Стан ринку робочої сили в Україні є і так вкрай складним: на жаль, спостерігається постійне зменшення кількості робочої сили, про що свідчать дані табл. 2.

Як наочно видно з табл. 2, кількість економічно активного населення в Україні за період 2014–2017 рр. постійно убуває. У структурі економічно активного населення кількість безробітних працездатного віку коливається близько 10% з незначним підвищенням частки з 9,7% у 2014 р. до 9,9% у 2017 р. Навантаження зареєстрованих безробітних на одну вакансію становить 7 осіб.

Негативний вплив на стан робочої сили чинить і демографічна криза, яка з кожним роком стає все більш відчутною для України. Так, тільки у 2017 р. чисельність населення України зменшилася на 198,1 тис.

осіб, у тому числі міського – на 111,3 тис., сільського – на 86,8 тис. Зменшення чисельності населення України відбулося внаслідок його природного скорочення. В Україні сформувалася структура населення, для якої характерна висока питома вага осіб старшого віку і низька – молодшого. Сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні у 2017 р. становить 1,3741 дитини на 1 жінку репродуктивного віку (у 2016 р. – 1,4661). При такій інтенсивності народжуваності не відбувається навіть простого відтворення населення [2].

Таким чином, негативний вплив на стан робочої сили в Україні серед інших чинників здійснює й інтенсифікація процесів євроінтеграції, зокрема впровадження безвізового режиму, при цьому важливе місце займає проблема «відтоку мізків» [5]. З одного боку, це призводить до втрати національною економікою висококваліфікованих працівників і посилення трудового потенціалу країн – імпортерів робочої сили та збільшення доходів їх виробників – конкурентів українських товарів і послуг, а з іншого – до більш ефективного використання трудових ресурсів у світі. Крім того, якщо розглянути структуру українських трудових мігрантів (рис. 1), можна побачити в ній й деякі позитивні моменти.

Як наочно проілюстровано на рис. 1, у загальній структурі переважають короткострокові трудові мігранти, що займають 49%, трохи меншу частку (43%) займають трудові мігранти, які повернулися до України, і на останньому місці (їх частка становить лише 8%) знаходяться працівники-емігранти.

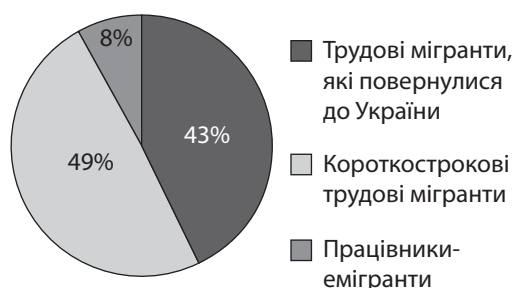
Трудова еміграція несе для економіки України і позитивні наслідки, серед яких сприяння: зменшенню рівня безробіття в Україні, зростанню рівня заробітної плати, а також збільшенню обсягів грошових переказів, сума яких з 6177 млн дол. США у 2008 р. збільшилася до 11 111 млн дол. США у 2018 р., що займає суттєву частку у ВВП країни (рис. 2).

Економічна активність населення працездатного віку в Україні*

Рік	Показник					
	Економічно активне населення працездатного віку, тис. осіб	Зайняте населення працездатного віку			Безробітне населення (за методологією МОП) працездатного віку	
		тис. осіб	у % до всього населення відповідного віку	у % до економічно активного населення відповідного віку	тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідного віку
2014	19035,2	17188,1	64,5	90,3	1847,1	9,7
2015	17396,0	15742,0	64,7	90,5	1654,0	9,5
2016	17303,6	15626,1	64,2	90,3	1677,5	9,7
2017	17193,2	15495,9	64,5	90,1	1697,3	9,9

Примітка: * – дані наведено за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності за 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя, за 2015 та 2016 рр. – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

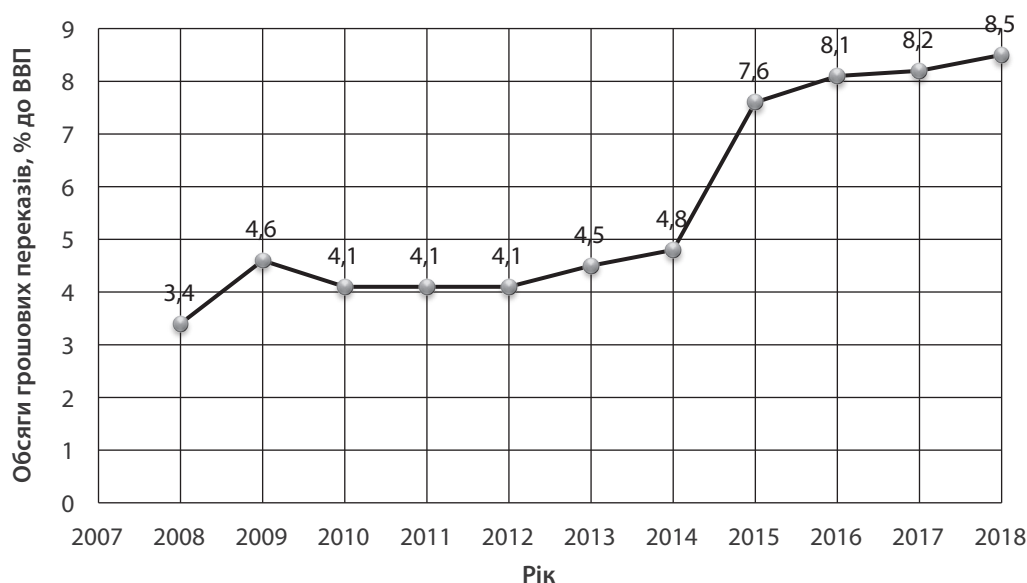
Джерело: складено за [7].

Рис. 1. Трудові мігранти за категоріями у 2015–2017 рр.

Джерело: побудовано за даними [4].

Як наочно видно з рис. 2, обсяги приватних грошових переказів в Україну у % до ВВП від емігрантів за період з 2008 по 2018 рр. щорічно зростають.

Рис. 2. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну, % до ВВП

Джерело: побудовано за даними [11].

Впровадження безвізового режиму для України, крім розглянутих наслідків, несе чимало перспектив. Для підприємницького сектора це створює можливості обміну діловим досвідом, налагодження міжнародного співробітництва та стимулювання розвитку міжнародної діяльності для національних фірм, що дає можливість отримання таких конкурентних переваг, як розширення ємності ринку збуту для власної продукції, більш вигідна закупівля ресурсів та диверсифікація джерел їх придбання. При цьому, налагодження співробітництва із країнами-партнерами дає можливість здійснювати міжнародний бізнес у таких формах:

- ✦ міжнародна торгівля товарами та послугами;
- ✦ іноземне інвестування, у тому числі створення міжнародних корпорацій;

- ✦ міжнародне науково-технічне співробітництво.

Міжнародна торгівля товарами та послугами передбачає переміщення товарів і послуг між країнами світу завдяки експортно-імпорнтним потокам. Дана форма міжнародного бізнесу дозволяє фірмі здійснити вихід або зміцнити свої позиції та збільшити частку на зовнішніх ринках як постачальника товарів/послуг, а також більш вигідну купівлю ресурсів. При впровадженні безвізового режиму України з країнами ЄС особливого розвитку набувають туристичні послуги.

Підвищення частоти ділових контактів закладає підвалини для створення більш тісних ділових зв'язків й у сфері іноземного інвестування. З одного боку, національні компанії розширюють свої можливості по залученню іноземних інвестицій. З іншого боку, вони мають можливість для більш повного й ретельного дослідження іноземних об'єктів для власного інвестування. При цьому іноземне інвестування може відбуватися у формі як портфельних, так і прямих інвестицій. Таким чином, створюються сприятливі умови в тому числі й для розвитку міжнародних корпорацій.

Міжнародне науково-технічне співробітництво сприяє впровадженню світових новітніх розробок у національну підприємницьку діяльність, оновленню національного виробництва на новій науково-технологічній основі. Воно може здійснюватися шляхом проведення науково-технічних конференцій, симпозіумів, спільних науково-технічних досліджень, стажування, інжинірингу, обміну досвідом; за допомогою науково-технічних документів, патентів, ліцензування, співробітництва в підготовці наукових та інженерно-технічних кадрів, створення міжнародних науково-дослідних інститутів, організацій тощо.

ВИСНОВКИ

Посилення інтеграційних процесів, і насамперед упровадження безвізового режиму між Україною та ЄС, несе в собі як виклики, так і перспективи для національної економіки України.

Перш за все, дані зміни активізують міграційні процеси. Розширення міграційних можливостей для громадян України призводить до відтоку робочої сили до країн – членів ЄС, що, з одного боку, посилює проблему «відтоку мізків», зменшення загальної кількості робочої сили, що чинить негативний вплив на трудовий потенціал, обсяг виробництва та національного доходу, податкових надходжень до держбюджету. З іншого боку, трудова еміграція несе для економіки України і позитивні наслідки, серед яких сприяння зменшенню рівня безробіття, зростанню рівня заробітної плати й обсягів грошових переказів.

На загальнодержавному рівні безвізові подорожі сприяють збільшенню експорту з України до ЄС, що підтверджується статистичними даними. Впро-

вадження безвізового режиму для України, крім розглянутих наслідків, несе багато перспектив. Так, для підприємницького сектора це створює можливості обміну діловим досвідом, налагодження міжнародного співробітництва та стимулювання розвитку міжнародної діяльності для національних фірм. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрукова Н. В., Свічкарь В. А. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 21–27.
2. Демографічна ситуація у 2017 році / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm
3. Дяченко Т. А. Вплив євроінтеграції на розвиток національного ринку праці // Розвиток соціальної інфраструктури регіонів в умовах євроінтеграції: економіко-правові аспекти : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. (1–28 лютого 2019 р.). Харків, 2019. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2149/2034>
4. Зовнішня трудова міграція населення / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Максименко Я. А., Хайло І. І. Миграционные процессы в Украине: проблемы и перспективы. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2014. № 23. С. 40–47.
6. Малиновська О. А. Зовнішня міграція громадян України в контексті скасування візового режиму поїздок до ЄС. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3. С. 58–69.
7. Міграційний профіль України за 2017 рік. Державна міграційна служба України. 2018. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf
8. Мільйонний безвіз / Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/milyonniy-bezviz/>
9. Позняк О. Соціальні наслідки євроінтеграції України. Міжнародна міграція. Київ : Фонд Фрідріха Еберта, 2012. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/Mizhnarodna%20migrazija.pdf>
10. Романова А. Наслідки та виклики введення безвізового режиму з ЄС для туристичної індустрії України. *Економіка і організація управління*. 2018. № 2. С. 82–89. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4781>
11. Статистика зовнішнього сектора. Грошові перекази / Національний банк України. 2018. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446
12. Що таке безвізовий режим з ЄС // Відкрий Європу. URL: <https://openeurope.in.ua/subjects/test-proverka-poiskazigmund-tema-3/v-kakie-strany-es-i-shengenskoj-zony-yasmogupoeckhat-bez-vizy-9>

REFERENCES

- Bezrukova, N. V., and Svichkar, V. A. "Mihratsiia robochoi syly z Ukrainy do YeS: analiz osoblyvostei ta naslidkiv" [Labor Migration from Ukraine to the EU: an Analysis of Characteristics and Consequences]. *Biznes Inform*, no. 2 (2016): 21-27.
- "Demohrafichna sytuatsiia u 2017 rotsii" [Demographic in 2017]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm
- Diachenko, T. A. "Vplyv yevrointehratsii na rozvytok natsionalnoho rynku pratsi" [Impact of European Integration

on the Development of the National Labor Market]. Rozvytok sotsialnoi infrastruktury rehioniv v umovakh yevrointehratsii: ekonomiko-pravovi aspekty. 2019. <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/view/2149/2034>

"Mihratsiynyi profil Ukrainy za 2017 rik" [Ukraine's Migration Profile for 2017]. Derzhavna mihratsiina sluzhba Ukrainy. 2018. https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/migprofil_2017.pdf

"Milionnyi bezviz" [Millions of Miles Away]. Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy. <https://dpsu.gov.ua/ua/news/milyonny-bezviz/>

Maksimenko, Ya. A., and Khaylo, I. I. "Migratsionnye protsessy v Ukraine: problemy i perspektivy" [Migration Processes in Ukraine: Problems and Prospects]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*, no. 23 (2014): 40-47.

Malynovska, O. A. "Zovnishnia mihratsiia hromadian Ukrainy v konteksti skasuvannia vizovoho rezhymu poizdok do YeS" [External Migration of Citizens of Ukraine in the Context of Abolition of the Visa Regime Between Ukraine and EU]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 3 (2016): 58-69.

Pozniak, O. "Sotsialni naslidky yevrointehratsii Ukrainy. Mizhnarodna mihratsiia" [Social Consequences of Ukraine's European Integration. International Migration]. <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/Mizhnarodna%20migrazija.pdf>

Romanova, A. "Naslidky ta vyklyky vvedennia bezvizovoho rezhymu z YeS dlia turystychnoi industrii Ukrainy" [Consequences and Challenges of a Visa-Free Regime with the EU for Tourism Industry of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2018. <http://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4781>

"Shcho take bezvizovyi rezhym z YeS" [What is a Visa-free Regime with the EU]. *Vidkryi Yevropu*. <https://openeurope.in.ua/subjects/test-proverka-poiska-zigmund-tema-3/v-kakie-strany-es-i-shengenskoy-zony-ya-smogu-poekhat-bez-vizy-9>

"Statystyka zovnishnyoho sektora. Hroshovi perekazy" [External Sector Statistics. Money transfers]. *Natsionalnyi bank Ukrainy*. 2018. https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446

"Zovnishnia trudova mihratsiia naseleattia" [External labor Migration of the Population]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330
JEL: M14

СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

©2019 МОСТЕПАНЮК А. В.

УДК 330
JEL: M14

Мостепанюк А. В. Сутність, принципи та методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності в сучасній ринковій економіці

Метою статті є теоретичне узагальнення наукових підходів до визначення сутності, основних принципів та методів реалізації корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) у сучасній ринковій економіці. Проведено аналіз 26 авторських підходів до трактування сутності КСВ, що охоплюють період з 1953 р. до 2019 р., і виокремлено два етапи розвитку наукових підходів до її визначення, а саме: традиційний (XX ст.) і сучасний (XXI ст.). У результаті системного аналізу варіативності підходів до визначення сутності КСВ запропоновано уніфіковане її трактування в ширшому розумінні – як «ведення комерційної діяльності з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін (працівників, споживачів, постачальників, партнерів та довкілля) та в межах норм чинного законодавства»; та у вузькому розумінні – як «участь бізнесу у проектах, спрямованих на вирішення нагальних соціальних (екологічних) проблем та підвищення рівня добробуту місцевих громад і суспільства в цілому». Також у статті досліджено класифікацію принципів КСВ, що дозволило виокремити універсальні з них, а саме: забезпечення та захист прав усіх зацікавлених сторін; етичність; відкритість; підзвітність ведення бізнесу в межах законодавчих норм; урахування інтересів та очікувань усіх зацікавлених осіб у процесі прийняття бізнес-рішень; екологізація комерційної діяльності. Систематизовано основні методи реалізації КСВ залежно від організаційної форми та суб'єктів, що безпосередньо беруть участь у вирішенні соціальних проблем.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, бізнес, соціальні проекти, принципи корпоративної соціальної відповідальності, методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-13-22>

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 34.

Мостепанюк Алла Володимирівна – кандидат економічних наук, докторант кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна)

E-mail: a.mostepaniuk@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5327-2534>

УДК 330
JEL: M14

UDC 330
JEL: M14

Мостепанюк А. В. Сущность, принципы и методы реализации корпоративной социальной ответственности в современной рыночной экономике.

Целью статьи является теоретическое обобщение научных подходов к определению сущности, основных принципов и методов реализации корпоративной социальной ответственности (КСО) в современной рыночной экономике. Проведен анализ 26 авторских подходов к трактовке сущности КСО, охватывающих период с 1953 г. до 2019 г., и выделены два этапа развития научных подходов к её определению, а

Mostepaniuk A. V. Essence, Principles and Methods of Implementing Corporate Social Responsibility in the Modern Market Economy.

The article is aimed at theoretical generalizing scientific approaches to the definition of the essence, basic principles and methods of implementing corporate social responsibility (CSR) in the modern market economy. An analysis of 26 author's approaches to the interpretation of essence of CSR, covering the period from 1953 to 2019, is carried out, and two stages of the development of scientific approaches to the definition of CSR are allocated: tradi-